

Ямамото Цунетомо

ХАГАКУРЕ

КНИГА САМУРАЯ

Харків
ФОЛІО
2024

[Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>](http://kniga.biz.ua)

ВСТУП

Будосьосінсю та Хагакуре

Період внутрішніх воєн, що тривав понад століття, закінчився перед 1600 роком. Саме тоді на оповитих туманом рисових полях долини Секігахара сталася битва, що зробила Токуґава Іеясу безроздільним володарем Японії та визначила долю країни на двісті п'ятдесят років наперед.

Предки Юдзана Дайдодзі були васалами клану Токуґава, а клан Набесіма, якому служили Ямамото, належав до категорії «тодзама» — так називали тих, хто підкорився Токуґава Іеясу лише після Секігахара. Засновник клану Набесіма — Набесіма Наосіге¹ спочатку виступив на боці Токуґава, але раптово перейшов на бік Тойотомі². Змінилося три покоління даймьо, перш ніж зник холод у ставленні сьоґунів Токуґава до клану Набесіма.

Коріння клану Дайдодзі бере початок від родини Тайра, через Тайра Корехіра. Але саме прізвище було започатковано лише в XV столітті, коли Ісе

Таро, старший брат Ходзьо Соуна, взяв собі ім'я за назвою храму, що був розташований неподалік його резиденції (за іншою версією — за назвою села, в якому жив). Батько Юдзана служив Мацудайра Тадатеру — шостому синові самого сьогуна. Однак немилість Токугава щодо Тадатера незабаром перетворила Дайдодзі на рьонінів.

Рьонінами — воїнами без пана, без засобів для існування стали після битви при Секігахара понад пів мільйона самураїв. Цю армію поповнювали не лише переможені, втративши свої володіння, а й переможці.

Настала епоха процвітання та добробуту. Виростали нові міста, розвивалися торгівля та виробництво, але самураї могли тільки обурюватися тим, що їхня платня не зростає, а соціальна вага стає дедалі меншою. Спадкові воїни опинилися без діла. Новий ідеал воїна та вченого, що склався на основі власних цінностей під китайським впливом, підходив не всім. Ситуація з часом вирівнюється, проте війна не залишала можливості для опанування мистецтвом каліграфії. Річ навіть не в тім, як воїну стати чиновником і рахівником, а в тому,

що турбувало вже багатьох, — подальша доля військового стану.

Муро Кюсо (1658–1734) писав: «До недавніх часів самураї нічого не знали про гроші та жили скромно. Я пам'ятаю свою юність, тоді молоді люди ніколи не говорили про ціни, а були й ті, хто червонів від збентеження, чуючи непристойні розповіді. Ось так за п'ятдесят років змінилися підвалини».

Проблема загострювалася й вимагала розв'язання. І з'являлися голоси, які закликали повернутися до колишньої простоти та військових ідеалів або ж розмірковували про «дисципліну розуму», здатну допомогти самураям у новій та незвичній ситуації.

Усі були єдині в одному: самураю слід заново знайти себе, свою роль і значення у світі, що змінився. Бусідо — Шлях воїна — вимагав нового визначення.

Юдзан Дайдодзі (1639–1731) своїм «Будосьо-сінсю», дослівний переклад: «Напучування вступників на Шлях воїна», та Ямамото Цунетомо (1659–1719) — «Хагакуре», що означає «Приховане в листі», запропонували власні рецепти молодому самураю.

І навіть у назвах ми можемо відчуті різницю й водночас схожість двох сучасників, двох самураїв. Юдзан Дайдодзі ще молодим чоловіком прибув до Едо (нині Токіо), вивчав військові науки в школі Обата Кагенорі та Ходзьо Удзінага — двох великих полководців тієї епохи. Від них він перейняв любов до конфуціанства. Ямамото Цунетомо разом зі своїм паном навчався у вченого на ім'я Курінага Ріхей, на нього вплинули також конфуціанець Ісіда Іттей³ та дзенський священник Таннен⁴.

І Цунетомо, і Дайдодзі були самураями нового типу: володіння пензлем і написання вірша викликали в них не більше труднощів, ніж поводження з мечем.

Подібності та відмінності двох самураїв чергуються і в житті, і в їхніх поглядах, що дійшли до нас.

Дайдодзі був рьоніном, служив клану Асано в Акао, клану Мацудайра в Етідзені та клану Мацудайра в Айдзу, багато подорожував країною та змінював господарів. Ямамото все життя служив клану Набесіма, і лише офіційна заборона сьогуна та самого Набесіма Міцусіге⁵ перешкодили йому вчинити ритуальне самогубство після смерті пана.

Автор «Хагакуре» став дзенським ченцем-самітником (під ім'ям Дзьото) і прожив майже в повнім усамітненні мало не два десятки років.

Висловлювання Цунетомо дійшли до нас тільки завдяки Тасіро Цурамото, який записав зміст розмов, що тривали між ними понад сім років. Сам же Дзьото радить після прочитання всіх одинадцяти книг кинути їх у вогонь.

Рьонін Дайдодзі не мав ні пана, ні землі, не переймався долею конкретного володіння чи клану, що сприяло широкому поширенню «Будосьосінсю» серед різних феодалських домів.

Думки Цунетомо не сягали далі володінь клану Набесіма. І понад сто п'ятдесят років, аж до реставрації Мейдзі у 1868 році, «Хагакуре» було вченням для обраних. Важко сказати, що сильніше вплинуло на це: чи прагнення Набесіма використовувати настанови Дзьото тільки для виховання своїх самураїв, чи побоювання, яку реакцію в сьогунату спричинять заклики до безмежної відданості даймьо клану Набесіма, що пронизують текст «Хагакуре».

І Цунетомо, і Юдзан ставили одне запитання: «Як ми живемо, як ми вмираємо?»

На початках у «Хагакуре» звучить вислів: «Я збагнув, що Шлях Самурая — це смерть», що стало гаслом льотчиків-камікадзе під час Другої світової війни.

Перший розділ «Будосьосінсю» починається так: «Самурай мусить насамперед постійно пам'ятати — пам'ятати вдень і вночі, з того ранку, коли він бере в руки палички, щоб скуштувати новорічну трапезу, до останньої ночі старого року, коли він платить свої борги, що він має померти». Ось його головна справа.

Але далі Юдзан говорить про довге та щасливе життя, а Дзьото радить: «У ситуації або-або без вагань обирай смерть». Спокійна повчальність Дайдодзі, етика, що ґрунтується на граничному взаємозв'язку зовнішнього та внутрішнього, індивідуальне вдосконалення на засадах конфуціанства допомагають молодому самураю збагнути, як жити воїну в мирний час.

«Хагакуре» закликає відмовитися від прагматизму, здорового глузду; лише інтуїція здатна призвести до першооснов буття, допомогти в будь-яких зверненнях. Не дзенське споглядання Порож-

нечі, а життя у світі, життя цієї хвилини, життя, визначене одним: чи правильним буде твій наступний крок. Поступовість і миттєвість руху та порив, мить та вічність. Два великі самураї намагалися відповісти на питання, про які судити читачеві: чи варто їх ставити?

[Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>](http://kniga.biz.ua)

З КНИГИ ПЕРШОЇ

Хоч самурай має насамперед шанувати Шлях Самурая, не викликає сумнівів, що всі ми — недбалі. Тож якщо в наші дні запитати: «У чому справжній зміст Шляху Самурая?», лише одиниці дадуть відповідь негайно. А все тому, що ніхто заздалегідь не готує себе до відповіді на такі запитання. Це свідчить про те, що люди забувають про Шлях.

Недбалість є небезпечною.

* * *

Я збагнув, що Шлях Самурая — це смерть.

У ситуації або-або без вагань обирай смерть. Це неважко. Сповнюйся рішучості та дій. Тільки малодушні виправдовують себе міркуваннями, що померти, не досягнувши мети, означає померти собачою смертю. Зробити правильний вибір у ситуації або-або практично неможливо.

Усі ми хочемо жити, тож не дивно, що намагаємося знайти виправдання цьому бажанню. Та якщо